

GÖÇMEN EDEBİYATINDA KADIN TEMASINI TUYÛR EYLÛL ROMANI EKSENİNDE DEĐERLENDİRMEK¹

Betül DOĞAN

Bilim Uzmanı

Türk Kızılay Kilis Toplum Merkezi

betuldogan.odga@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5232-6166>

İpek AGCADAĞ ÇELİK

Doç. Dr.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

ipekagcadag@kilis.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2409-668X>

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1443286

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 27 Şubat / 27 February 2024

Kabul Tarihi / Accepted: 19 Mart / 19 March 2024

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2024

Yayın Sezonu / Pub Season: Haziran / June

Atıf / Cite: Doğan, B. ve Agcadağ Çelik, İ. (2024). Göçmen Edebiyatında Kadın Temasını Tuyûr Eylûl Romanı Ekseninde Değerlendirmek. Ortadoğu ve Göç, 14(1). ss. 10-46.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

¹ Bu çalışma, Betül Doğan'ın Kilis 7 Aralık Üniversitesi'nde Doç. Dr. Yusuf Köşeli'nin danışmanlığında 2022 yılında gerçekleştirdiği "Tuyûr Eylûl, el-Mer'e Ve'l-Verde ve el-Yehûdi'l-Hâlî Adlı Romanlarda Göç, Kimlik ve Yabancılaşma Temaları" başlıklı yüksek lisans tezinden faydalanarak hazırlanmıştır. 2022 yılında aramızdan ayrılan Doç. Dr. Yusuf Köşeli'yi rahmetle ve saygıyla anıyoruz.

Öz

Nedenleri, türleri, bireysel ve toplumsal sonuçları değişmekle birlikte, göç, varlığını insanlık tarihi boyunca devam ettirmiş bir olgudur. Her daim toplumsal yaşamda etkisi görülen göçün, edebi eserlerde yer alması da kaçınılmazdır. Dünyanın farklı yerlerinde, farklı dönemlerde, farklı yazarlar tarafından göç konulu edebi eserler kaleme alınmıştır. Göçü bizzat deneyimleyen yazarlar ise, eserlerine kendi yaşamlarından izler bırakmışlardır. Bu yazarlardan biri de Arap edebiyatının önemli isimlerinden İmîlî Nasrullah'tır. Lübnanlı yazar ve kadın hakları aktivisti Nasrullah, içinde yaşadığı ataerkil toplumda tüm zorluklara göğüs gererek eğitimini tamamlamış ve Arap edebiyatına birçok eser kazandırmıştır. Bu sıkıntılı süreçte göç, yazarın yaşamında bir dönüm noktası olmuştur. Nasrullah'ın geleneksel bir toplumda kadınların verdiği özgürlük mücadelesini, bu mücadelede elde ettiği başarıları ve bu aktif kadınların değişen yaşamlarında göçün etkisini, kendi yaşamından da yola çıkarak kâğıda döktüğü Tuyûr Eylûl "Eylûl Kuşları" romanı bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada, köyünden şehre gerçekleştirdiği göç sonrası eğitim basamaklarını başarıyla tırmanan, sonrasında çalışma yaşamına dâhil olan, toplumda kadın olarak kendi başına var olma mücadelesini kazanan ve kendi ayakları üzerinde durmayı başaran romanın anlatıcı karakteri Munâ'nın bu süreçteki değişimine odaklanarak göçün, Munâ'nın kökleriyle olan bağına etkisi ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat Sosyolojisi, Göç, Kadın Göçmen, Değişim.

FEMALE MIGRANT IN NASRULLAH'S NOVEL TUYÛR EYLÛL

Abstract

Although its causes, types, individual and social consequences vary, migration is a phenomenon that has continued its existence throughout human history. It is inevitable that migration, which has always had an impact on social life, is also included in literary works. Literary works on migration have been written in different parts of the world, in different periods, by different authors. Writers who have experienced migration themselves have left traces of their own lives in their works. One of these writers is Emily Nasrullah, one of the most important names in Arabic literature. A Lebanese writer and women's rights activist, Nasrullah completed her education by enduring all the difficulties in the patriarchal society she lived in and contributed many works to Arabic literature. During this troubled period, migration was a turning point in her life. Nasrullah's novel *Tuyûr Eylûl*, in which she writes about the struggle for women's freedom in a traditional society, the successes she achieved in this struggle, and the effect of migration on the changing lives of these active women, based on her own life, constitutes the subject of this study. In this study, the effect of migration on Munâ's connection with her roots is discussed by focusing on the change of Munâ, the narrator character of the novel, who successfully climbs the educational ladder after her migration from her village to the city, then becomes involved in working life, wins the struggle to exist on her own as a woman in society and succeeds in standing on her own feet.

Keywords: Literary Sociology, Migration, Woman Migrant, Change.

Giriş

Edebi eserler yazıldıkları dönemin toplumsal yapısı, ekonomik koşulları, siyasi ortamı, toplumsal rolleri, kültürel değerleri, adetleri ve gündelik yaşam pratikleri hakkında ipuçları içerebilmektedirler. Özellikle romanlarda yazarın bakış açısıyla içinde yaşanan toplumsal koşullar ve ilişkiler hakkında fikir sahibi olma imkânı elde edilebilmektedir. Bu durum, edebiyat ve sosyoloji arasında bir ilişkinin kurulmasına vesile olmuştur. Söz konusu ilişkiyle, edebiyat sosyolojisi bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Edebiyat sosyolojisi, dokusunda toplumsal olayları barındıran edebî eserleri sosyolojik bir bakış açısıyla incelemektedir. Edebiyat sosyolojisinin incelediği toplumsal olaylardan biri de göçtür. Bireylerin bireysel, ailevi veya kitlesel olarak yaşamlarını sürdürecekleri başka topraklara hareket etmelerinin birçok farklı nedeni olduğu gibi, bu yer değişiminin birçok bireysel ve toplumsal sonuçları da bulunmaktadır. Kendi içerisinde kompleks bir olgu olan göç, insanlık tarihi kadar eskidir olup göçmenlerin yaşamında ve toplumsal yaşamda derin izler bırakmıştır. Göçü bizzat deneyimleyen bazı edebiyatçılar da bu olguya kendi eserlerinde yer vermişlerdir. Bu edebî eserler sosyolojik bir yaklaşımla ele alındığında, göçün nedenleri, göçün gerçekleştiği dönemin toplumsal özellikleri ve göçün etkileri konusunda bilgi sahibi olma imkânı bulunmaktadır. Bu çalışmada, göç olgusu etrafında şekillenen

bir roman olan *Tuyûr Eylûl* (*Eylûl Kuşları*) romanı konu edilerek sosyolojik bir yaklaşımla ele alınacaktır.

Tuyûr Eylûl romanı, İmîlî Nasrullah tarafından kaleme alınarak 1962 yılında Beyrut'ta yayımlanmıştır. İlerleyen yıllarda romanın pek çok baskısı yapılmış ve roman yazarına birçok ödül kazandırmıştır. Lübnan asıllı yazar İmîlî Nasrullah, Hristiyan bir ailenin çocuğu olarak bir köyde dünyaya gelmiştir. Geleneksel bir toplumda yetişen Nasrullah, kız çocuklarının eğitimine izin verilmeyen ve erken yaşta evlenilmesi beklenen bir ortamda okumak için çaba sarf etmiştir. Bu çabaların sonucunda eğitim için şehre göç etmiş ve eğitimini tamamlama fırsatı bulmuştur. Kaleme aldığı eserlerde, kadınların sesi olmuş ve kadın erkek eşitsizliğine dikkat çekmiştir. Ayrımcılık nedeniyle kadınların yaşadığı pek çok soruna eserlerinde yer vermiştir. *Tuyûr Eylûl* da bu eserlerden en dikkat çekici olanıdır. Kadınların geleneksel toplumda eşitsizlikten kaynaklı ortaya çıkan tüm sorunları, romanda farklı kadın karakterler üzerinden işlemiştir. Ayrımcılık, başarılı bir öğrenci olduğu halde eğitime devam edememe, meslek sahibi olma çabası ve göçle değişen yaşamı, romanda anlatıcı kahraman Mûna üzerinden işlemiştir. Mûna karakterinin yaşadığı olayların yazarın kendi yaşam deneyimleriyle paralellik göstermesi de oldukça dikkat çekicidir. Bu çalışmada, öncelikle edebiyat ve sosyoloji arasındaki ilişki incelenecek ardından göç temasının

edebiyat sosyolojisindeki yerinden bahsedilecektir. Ayrıca Arap Edebiyatı'nın önemli isimlerinden İmîlî Nasrullah'ın yaşamı hakkında kısa bilgi verildikten sonra Tuyûr Eylûl romanının göçmen kadını sosyolojik bir perspektifle ele alınacaktır.

EDEBİYAT VE TOPLUM

1900'lü yıllarda ortaya çıkan edebiyat sosyolojisi; edebiyatın toplumsal fonksiyonunu ve toplumsal koşulların edebiyata etkisini araştırma konusu yapan, edebiyat ile toplum arasındaki karşılıklı etkileşimi hem edebiyatın hem de sosyolojinin metotlarından yararlanarak ortaya koyan disiplin olarak tanımlanabilir (Cuma, 2009, s. 82). Edebiyat sosyolojisinin (literary sociology) edebiyatın toplumla arasındaki organik bağların belirlenmesi ve analizi ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz (Çelik, 2013, s. 61). Edebiyat ve sosyolojinin karşılıklı birbirlerine katkılarını irdeleyen edebiyat sosyolojisi, edebiyat-toplum denklemini kurarak işe başlamaktadır (Alver, 2006, s. 107). Bir dönemin sosyolojik özelliklerini ortaya çıkarabilmek için edebiyat ürünlerinden de yararlanılabilmektedir. Yazarlar, içinde yaşadıkları dönemde gerçekleşen tarihi ve sosyal olayları, kültürel öğeleri, yaşam tarzlarını kendi bakış açılarından eserlerine yansıtabilmekte (Şan, 2004, s. 92), böylece edebi eserler kaleme alındıkları dönemin ve toplumun yapısı hakkında bilgi verebilmektedir (Aydın, 2004, s. 151).

Güllü'nün (2015) de belirttiği üzere, “edebî yazını besleyen en önemli kaynaklardan biri toplumdur ve yazarın içinde yaşadığı toplumsal yapı ve problemler üstü kapalı veya açık bir şekilde onun yazılarına yansımaktadır” (s. 117). Böylesine bir kabul de beraberinde edebiyatın kendi başına değil toplum içinde gelişen ve toplumun ifadesi olan bir alan olarak tanımlanması kabulünü doğurmaktadır. Bu noktada sosyolojik eleştiri; yazarı, eseri ve okuru toplumsal koşulların çepeçevre kuşattığı veya belirlediği iddiasından hareketle, bu koşullar üzerine eğilerek sanatla ilgili sorunları açıklamanın bir yolu olduğunu temellendirmeye çalışmaktadır (Moran, 1983, s.74'den akt. Çelik, 2013, s. 60). Ancak edebiyat ürünleri, toplumsal yaşamı işleyen salt birer belge niteliğinde eserler değildir. Ne var ki bu durum edebî ürünlerin, toplumların ortak duygu ve düşüncelerinin yansıdığı, toplum hafızasında ve vicdanında yer etmiş kimi olayların kendisine temsil imkânı bulduğu bir zemin olmasına engel değildir. Sosyal bilimlerin bir şubesi olan edebiyat bilimi bu temsili gerçekleştirirken kendi yöntem ve tekniklerini kullanmaktadır (Akgün, 2015, s. 81).

Tarih öncesinde mağara duvarlarına yapılan resimler, insanların ister kendilerini vahşi hayvanlarla eş tutma amaçlarına dayanarak yapılsın ister gerçekliği yansıtma amacı güdülerek çizilmiş olsun, yeterli bilgi ve doğru bakış açısıyla yorumlandığında o toplum hakkında bilgi vermektedir.

Destanlar, mitler ve masallar gibi gerçeküstü olduğu düşünölen türlere dahi doğru yerden bakıldığı zaman, belki de realist romanlar kadar toplumsal gerçeklik taşıdıklarını görmek şaşkırtıcı olmayacaktır (Yücedağ, 2019, s. 8).

Edebiyat ve sosyolojinin malzemelerinin bir kısmını aynı çatı altına getirmeye çalışan bir disiplin olan edebiyat sosyolojisiyle (Aydın, 2009, s. 359) ilgili olarak belirtilmesi gereken noktalardan biri, yazılı edebî türler içerisinde daha çok romanın, sosyolojik açıdan ele alınmış olmasıdır. Bu tercih, romanın, diğer edebî türlerden daha belirgin biçimde, ortaya çıktığı toplumsal koşullar ve çevreyle ilgili farklı konuları kurgusu içerisinde ele almasından kaynaklanmaktadır (Noble, 2006, s.52). Özellikle kaleme alındığı dönem ile konu aldığı dönem örtüşen romanlarda, dönemin gündelik yaşam pratikleri ve zihniyetiyle ilgili bilgiler, bir veri bütünü olarak değerlendirilebilir. Bu aktarımlar, edebiyat sosyolojisi için değerli ve zengin kaynaklardır (Soykan, 2009, s. 57).

Her toplumun edebiyatı, gücünü ve enerjisini, o toplumu çevreleyen şartların kendine özgü karakteristiklerinden alır. Savaş, ekonomik sıkıntılar, siyasi devrim, kentleşme, kültürel değişim gibi sancılı ve çalkantılı geçen bütün sosyal süreçler, bir toplumun genel gelişiminde olduğu kadar edebi alandaki üretkenliğinde ve ilerlemesinde de ciddi bir rol oynamaktadır. Söz konusu sosyal süreçlerden biri de göçtür (Günday, 2002, s.

ii). Edebiyatta “göç” gibi güçlü bir toplumsal meselenin en azından tematik anlamda yer almaması düşünülemezdi. Göçün edebiyatla ilişkisi edebiyatın, sosyoloji ile kesiştiği yerde başlamaktadır. Bu bağlamda, “göç” olgusunun izdüşümleri, insanlığın ilk sözlü edebî ürünlerinden günümüze değin edebî edebî eserlere yansımış, böylece sözlü dönemlerin göç destanlarından günümüzün “göçmen edebiyatı” olarak adlandırılan alanına kadar, edebiyatın “göç” olgusunu hem tema/izlek belirlerken hem de retorik oluşturmada bir malzeme olarak kullandığı görülmektedir (Akgün, 2015, s. 69-70).

Göçmen yazarlar, yaşadıkları ülkelerde kendilerini anlatabilmenin bir yolu olarak göçmen edebiyatını oluşturmuştur. Başlangıçta göçmen gibi edebiyatı da kabul görmemiş; ancak zamanla bu zenginliğin farkına varan bazı yazarlar, edebiyat çevreleri ve büyük yayınevleri ülkelerinde filizlenen bu oluşumu göz ardı etmek yerine onu kazanma yoluna gitmişlerdir. Nitekim Fransa’da yaşayan Lübnan asıllı Amin Maalouf, Amerika’da yaşayan Lübnan doğumlu Cibrân Halîl Cibrân, Almanya’ya Romanya’dan göç etmiş olan Herta Müller sadece yaşadıkları ülkelerde değil bütün dünyada kabul görmüş göçmen yazarlardır (Cengiz, 2010, s. 189). Türk göç edebiyatında ise Bekir Yıldız (Türkler Almanya’da, Alman Ekmeği), Necati Tosuner (Sancı... Sancı...), Aras Ören (A’nın

Gizli Yaşam), FÜRÜZAN (Berlin'in Mor Çiçeği), Sevinç Çokum (Çırpıntılar), Nevzat Üstün (Almanya Almanya), Yüksel Pazarkaya (Oturma İzni), Didem Uslu (Göçüp Gitti Göçmen Kuşlar) gibi yazarlar dış göçü işleyen romanları; Orhan Kemal (Gurbet Kuşları, Yalancı Dünya), Fakir Baykurt (Köygöçüren, İrazca'nın Dirliği), Muzaffer İzgü (Halo Dayı ve Öküz), Bahzat Ay (Dor Ali), Hasan İzzettin Dinamo (Koyun Baba), Sevgi Soysal (Yenişehir'de Bir Gün) gibi yazarlar iç göçü işleyen romanları kaleme almışlardır.

Göçmen edebiyatlarının tematik dağılımında “vatan sevgisi, hasret, özgürlük, barış, ana dil bilinci ve asimilasyon karşıtı tutumla paralel gelişme gösteren milliyet bilinci, birlikte yaşama bilinci, ötekileştirme eleştirisi” vb. konulara ortak olarak rastlandığını söylemek mümkündür. Göçmen edebiyatlarının hemen hemen tüm edebî türlerde tematik olarak yukarıda sözünü ettiğimiz başlıkların yer alması kuşkusuz aynı zamanda sosyolojik gerçeklikle ilintilidir. Bu nedenledir ki, üreticilerinin bu sosyolojik durumu edebî üretimlerini doğrudan etkilemektedir. Göçmeni edebî üretime sevk eden nedenleri bu noktada göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu hususta yazarı yazmaya teşvik eden ilk neden kuşkusuz “gurbet” duygusunun oluşturduğu yazma isteğidir (Akgün, 2015, s. 80). Göç edebiyatçılarının istisnasız olarak ortak özellikleri, anavatanlarından ayrılma, gurbet,

yalnızlık duygusu ve hasret, maddi sıkıntılarla boğuşma gibi hallerle karşılaşmış olmalarıdır (şimşek, 2015, s. 61). GÖçmen edebiyatlarının özellikle ilk dönemlerinde belki de güdümlü bir çizgide gelişmesindeki en önemli gerekçe millî hassasiyetler, yeni gelinen yabancı ortamda asimilasyon tehlikesine karşı 'kendisi' olarak var olduğunu ana dili ile sergilemek, kendisi gibi olanlarla bir iletişim ağı kurmaktır (Akgün, 2015, s. 80). Yazar, düşünür ve sanatçılar, içinden çıktıkları toplumsal belleği ve ortak olası en üst bilinci en iyi biçimde yansıtmayı başarabilmelerinden ötürü, bu yeni yerleşim uzamlarında, kendi yazın, müzik ve sanatlarını yaratmaktan geri kalmamışlardır. Bu yeni yaratı alanı, hem ülke sınırlarında gelişen göç yazınında, hem de ulusötesi göçmen yazınında karşılığını bulmuştur (Tilbe ve Sirkeci, 2015, s. 2). Bu noktadan hareketle bu çalışmada, göçmen yazınının önemli isimlerinden İmîlî Nasrullah'ın ses getiren romanlarından *Tuyûr Eylûl* adlı romanı, göç konusu ekseninde inceleme altında alınacaktır.

YAZAR İMÎLÎ NASRULLAH'IN YAŞAMI

Arap edebiyatının kadın yazarları arasında önemli bir yere sahip olan İmîlî Nasrullah, 6 Temmuz 1931 yılında Güney Lübnan'ın Hasbaya bölgesinde yer alan Kevkeba köyünde doğmuştur. Hristiyan bir ailenin altı çocuğundan biri olan İmîlî Nasrullah, annesinin köyü Kefir'de ilkokul üçüncü sınıfa kadar okumuştur. Köylerindeki eğitim imkânsızlıklarından dolayı ilkokulu üç defa

tekrar etmek zorunda kalmıştır. Ailelerin ve içinde yaşadığı toplumun kız çocuklarının eğitim almalarına karşı çıkılan bir dönemde, İmîlî, önüne çıkan bütün engellere rağmen eğitimine köy okulundan sonra, on altı yaşında göç ettiği Beyrut'ta yatılı bir okul olan eş-Şuveyfât Milli Koleji'nde lise eğitimini tamamlamış (1947-1951), ardından buradaki Amerikan Üniversitesi'ne katılmış ve 1957'de Arap Edebiyatı Bölümü'nden mezun olmuştur. Eğitim hayatının ardından ilk olarak mezun olduğu kolejde öğretmen olarak çalışan İmîlî aynı zamanda dergi ve gazetelerde de yazarlık yapmıştır. Kimyager Philip Nasrullah ile evlendikten sonra dört çocuğu olmuş ve bir süre yazın hayatına ara vermek zorunda kalmıştır. Sonrasında Arap toplumunda kadın, göç, savaş, göç, özgürlük ve aşk gibi konular üzerinde çalışmalar yapmış ve roman, kısa hikâye, roman, şiir ve otobiyografi kitapları yayınlamıştır. Ayrıca çeşitli üniversitelerde dersler vermiştir. Lübnan edebiyatına kısa hikâye başta olmak üzere birçok alanda eser kazandıran yazar, gazeteci ve öğretmen İmîlî, 2018 yılında Beyrut'ta hayata gözlerini yummuştur. Eserlerinde köy hayatı, savaş, kadınların bağımsızlık ve benlik mücadelesi, aile kökleri, göç, gurbet gibi konuları ele alan aktivist kadın yazar İmîlî'nin en meşhur ve ödüllü romanı *Tuyûr Eylûl (Eylül Kuşları)*, 1962 yılında Beyrut'ta yayımlamıştır. On dört defa baskısı gerçekleştirilen, Almancaya ve körler için "Braille (Körler) Alfabeti" ne çevrilen romanın

(Karabela ve Şen, 2012, s. 198; Türken-Çakır, 2023, s. 2912-2913; Adalar-Subaşı, 2023, s. 329; Yazıcı, 2023, s. 9651), bu çalışmada 1991 yılında basılan yedinci baskısı esas alınmıştır.

TUYÛR EYLÛL ROMANINDA GÖÇ VE KADIN

Çok eski çağlardan beri var olan göç olgusu, insanın varlığıyla eş değerdir denilebilir. İnsanoğlu hep bir arayış içerisinde. Bu arayış, çevresel faktörler iklim şartlarının kötüleşmesi, kıtlık, mekân sıkıntısı ile ilişkili olduğu gibi, kendisinin daha iyi yaşam alanları elde etme amacı, eğitim, daha müreffeh bir hayat sürme, bazen de kendisi dışında gelişen olaylar, savaşlar, mübadeleler, zorunlu sürgün edilme gibi sebepler insanın yaşam alanını terk etmesine neden olur. İnsanlar ekonomik, siyasi, toplumsal vb. nedenlerden dolayı ya yaşadıkları yerden yurt içerisinde başka bir yere ya da vatanlarından uzaklaşıp farklı bir ülkeye göç ederek yeni yaşam alanlarında yaşamlarını sürdürmektedir (Hemşinli, 2021, s. 129). Göç, Nasrullah'ın da eserlerinde en çok yer verdiği iki temadan biridir. Diğer tema ise, kadındır. Yazarın bu temalara yoğunlaşmasında ise bizzat kendisinin ve ailesinin yaşadığı olaylar etkili olmuştur. Erkek ve kız kardeşlerinin hepsi Lübnan'ı terk etmiş ve Kanada'ya göç etmiştir. Göç, onun yaşadığı en acı gerçeklerden biridir. Kendisi de önce köyden şehre, sonra farklı şehirlere ve ülkelere göç deneyimi yaşamıştır. İmîlî'nin *Tuyûr Eylûl* (Eylûl Kuşları) isimli romanında Munâ adlı genç bir kızın geçmişine geri dönüp

köyünde yaşadığı ortamı, olayları ve tanıdığı insanları anlatmasıyla başlamaktadır. Romanın girişinde, ülkesinden ayrılanların gidişi, eylül kuşlarının gidişine benzetilmektedir (Şen, 2013, s. 51):

“Yılın dokuzuncu ayı olan Eylül ayı geldiğinde, köyümüzün üzerinden, köy sakinlerinin ‘Eylül Kuşları’ olarak bildiği büyük, kuvvetli, güçlü kanatları olan çok sayıda kuş sürüsü geçer... Bu göçmen kuşlar zaman çemberinde yeni bir noktaya işaret ediyor. Soğuk mevsimin yaklaştığını hatırlatıyorlar.” (Nasrullah, 1991, s. 7)

Romanda, değişen mevsim koşullarıyla birlikte kuşların göç etmesi gibi insanların da çeşitli sebeplerle yaşadıkları yeri değiştirebileceği ifade edilmektedir. Romanda anlatıcı kahraman Munâ dahil olmak üzere Kemâl, Necla, Mürsel, Râcî gibi karakterler de çeşitli sebeplerle yaşadıkları köyden kente veya başka ülkelere göç etmişlerdir. İnsanlar ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel, psikolojik sebeplerle göç ederek ülke içinde veya sınır ötesinde kendilerine yeni bir hayat kurabilmektedirler. Kişilerin göç hareketindeki sebeplerin değişmesi gibi göçün kişilerin yaşamı üzerindeki etkileri de çok boyutlu olabilmekte ve göçmenin yaşamı kısmen veya tamamen değişebilmektedir. Romanda Munâ'nın köyünden kente doğru gerçekleşen göç hareketinden bahsetmekle birlikte bu mekân değişiminin nedenlerine ve sonuçlarına da

değinilmektedir. Tıpkı yazarın kendi yaşamındaki köyden kente göç hareketinde, kırdaki eğitim imkânlarının yetersizliği ve ataerkil bakış açısıyla şekillenen toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi temel nedenler olduğu gibi, Tuyûr Eylûl romanının ana karakteri Munâ'nın da yaşadığı köyü terk etmesinde bu nedenler etkili olmuştur. İdealleri için daima mücadele eden Munâ, eğitim görmeye hevesli, başarılı bir öğrencidir ve bu uğurda gösterdiği mücadeleleri ustalıkla dile döker:

“Sınıf arkadaşlarımın etrafıma toplanıp başarıma hayran kaldıklarını, öğretmenlerin bakışlarının gururla üzerime yükseldiğini anımsıyorum.” (Nasrullah, 1991, s. 229).

Romanda anlatıcı kahraman Munâ, içinde bulunduğu toplumun sosyal yaşamını analiz etmekte ve kendi bakış açısıyla yansıtmaktadır. Munâ köy sakinlerinden biri olup romanda bahsedilen olayları yaşayan kişidir. Aynı zamanda romanın diğer karakterlerinin yaşadıkları olayları gözlemleyen ve okuyucuya aktarandır. Munâ'nın okumaya olan hevesi, onun, çocukluğunun geçtiği topraklarda birlikte yaşadığı ve büyüdüğü diğer insanlardan farklı bir kimliğe bürünmesini sağlamıştır. Kitaplar Munâ'nın yaşama bakış açısını değiştirerek onu hayattan ne istediğini bilen, olgun, farkındalığı yüksek ve idealleri olan bir kız çocuğuna dönüştürmüştür. Fakat yaşadığı toplumun yazısız kurallarının,

ideallerini gerçekleştirme noktasında kendisine engel olacağına farkındadır. Ailesine ve arkadaşlarına hayata bakış açısını, ideallerini, eğitim aşkını anlatsa da kimse onu anlayamaz. Sosyal çevresi tarafından anlaşılmadığı için kendini köyünde yapayalnız hisseder. İçinde hep eğitim hayallerini özgürce gerçekleştirebileceği uzak diyarlara göç etme isteği olur.

“Ayaklarım bulamadığım kaderime doğru kaçmam için beni kışkırtıyor. Ey Anne! Bu benim yolum. Yarınıma ben karar veririm, bu sıka parmaklarımla kendi hayatımı inşa ederim. Kendi dikenimi kendi elimle çıkarırım. İssiz yollarda taşların arasında tökezlerim ve sonra ayağa kalkarım. Ama beni duyuyor musun anne?” (Nasrullah, 1991, s. 62)

“Ey saf kadın nasıl anlayabilirsin, duvarlarına cennet saadeti inşa ettiğim, kendi elimle yarattığım dünyanın yüksek gökyüzüne nasıl uçarım? Gözlerimin uzak ufuklara hatta köyün sınırlarının da uzağına doğru dolaştığını nasıl anlarsın?” (Nasrullah, 1991, s. 62)

Yaşadığı köyde kadın ve erkeğe biçilen geleneksel roller, davranış kalıpları ve beklentiler Munâ'nın köyünden çıkmak istemesinde oldukça etkilidir. Munâ sürekli olarak köyünden kaçıp hayallerini gerçekleştireceği ve fikirlerini özgürce söyleyeceği başka bir mekân hayal etmektedir. Munâ'nın,

kendisini gerçekleştirme için tek çıkış yolu köyünden gitmek olarak görünmektedir.

“Anneme haber vermeden evden kaçtım. Sessizce arkamdaki kapıyı kapatabildiğimi, kendimi ispatlamak için bağımsızlığa ilk adımı attığımı hatırlıyorum. Belirli bir hedefim yoktu... Kayanın yüzeyindeki keskin çıkıntılara doğru eğilerek dokundum, parmak uçlarımı yaraladım. Sonra üzerine oturdu. Uçmayı denemek için ayaklarımı uzattım ve kollarımı kaldırdım.” (Nasrullah, 1991, s. 164-167)

“Köyün alanı rüyalarımı, fikirlerimi sınırlıyordu. Köyün sert gelenekleri hayallerimin etrafında aşılmaz duvarlar örüyordu ve nasıl istiyorlarsa öyle biri oluyordum, ne istiyorlarsa yapıyordum.” (Nasrullah, 1991, s. 21)

Nasrullah, Lübnan kadınının toplumun geri planında kalmış olduğuna ilişkin düşüncelerini, neredeyse tüm eserlerinde okuyucuya hissettiren bir yaklaşım sergilemektedir. Eserlerinde eğitim alma imkânları ve özgürlükleri kısıtlı olan, yaşamları ve gelecekleri önce babalarının sonra da eşlerinin elinde olan kadın karakterler ‘pasif kadınlar’ olarak nitelendirilmektedir. Kadınların yaşamlarına dair kararlara kendilerinin değil ailelerinin karar verdiği geleneksel kadın rolüne ve bu rolün bizzat kadınlar tarafından da kabul edilişi,

yazar tarafından eleştirilmekte ve bu eleştiri eserlerine yansımaktadır (Karabela ve Şen, 2012, s. 204).

Romanda köyün sınırlarını aşan hayalleriyle Munâ sürekli farklı bir mekânda yaşamının hayalleri içindedir. Liseler ve üniversiteler şehirdedir, bu nedenle hayallerini gerçekleştirmesine imkân sağlayacak yer şehirdir. Ailesine ve arkadaşlarına hayallerini anlatmaya çalışsa da Munâ'nın fikirleri ve hayalleri bu kişiler tarafından yeterince kavranmaz. Bu durum Munâ'nın kendisini baskı altında hissetmesine ve huzursuz olmasına sebep olur, böylece göç fikri her geçen gün daha da perçinleşir. Munâ'nın gitme arzusu romanda geçen şu cümleleriyle belirginlik kazanır:

“Bu sabah annem beni hayallerimden uyandırmamın diye yatağımdan çıkmadım, uyuyormuş gibi yaptım. Sabahki bu kısa anılar tüm günümün en mutlu vakitleriydi. O an yeryüzündeki kafesimden uçuyordum, uzak bir dünyanın göklerinde dolaşıyordum.” (Nasrullah, 1991, s. 21)

Kadınlara özgü göç nedenleri çeşitlilik göstermektedir. Kadınlar, kendilerinden önce işgücü göçü gerçekleştiren ve yaşam düzenlerini başka bir yerleşim yerinde kuran eşlerinin yanına ilerleyen zamanlarda göç etmektedirler. Bu göç şekline, aile birleşmesi amacıyla gerçekleşen göç adı verilmektedir.

Kadınların bir başka göç nedeni ise evliliğdir. Örneğın kırsal alanda yaşayan bir kadın, kentte yaşayan bir erkekle evlendiğinde, kırdan kente göç gerçekleştirmekte ve kentte yuvasını kurmaktadır. Kadınlar ailevi nedenlerin dışında ekonomik temelli göçler de gerçekleştirmektedir. Farklı bir yerleşim yerinde (ülke sınırları içinde veya dışında) iş bulan kadınlar, çalışma amacıyla göç etmektedir. Eğitime (özellikle yüksek eğitime) erişim imkânları daha geniş olan yerlere göç de kadınların göç etme nedenleri arasında yer almaktadır. Kadınlar için gönüllü göçlerin yanı sıra zorunlu göçler de söz konusudur. Savaş, silahlı çatışma, şiddet, doğal afet, kıtlık, kuraklık gibi mücbir nedenlerle kadınlar yaşadıkları yeri terk ederek ülkesindeki güvenli bölgelere göç etmekte veya başka bir ülkeye sığınmaktadır. Kadınlar ayrıca insan ticareti kurbanı olarak da göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Kadınların yaşadıkları yerde ataerkil bakış açısının ve bu bakış açısı ekseninde şekillenen düşünce, davranış kalıpları ve toplumsal cinsiyet rollerinin de kadın göçü üzerinde etkisi bulunmaktadır. Kadınların göç kararı vermelerinde yaşadıkları toplumsal cinsiyet kaynaklı ayrımcılık, baskı, şiddet ve zulüm etkili olmaktadır. Tuyûr Eylûl romanında anlatıcı kahraman Muna'nın köyünden göç etmek istemesinde köyünün ataerkil değerleri oldukça etkilidir.

“Bu kişiden (benden) korkuyor musun baba? Sana göre ben kimim? Ben kimim? Bir kadın mı? Talihsiz bir kadın mı? Yoksa zayıflığın laneti miyim? Beni çok ama çok sevdiğini biliyorum ama sonrası nedir, bilmiyorum. Sorular, sorular uykularımı kaçıırıyordu. Çocukluk utancının beni kaygılarımın ardındaki maskeyi araştırmaktan alıkoymasını için onları susturabilmeyi diledim. Ama bu durum bende kaygı, karmaşa ve kaçış sarmalı içinde yaşamaya devam etti.” (Nasrullah, 1991, s. 101-102).

“Tarladaki renkli taşları topladığım gibi babamın sözlerini, varoluşunu, özellikle insana ve kızına acımasız bakışını elimle topladım. Şimdi babamı, yanan sobanın yanındaki minderin üzerinde bağdaş kurup oturarak tütün sigarasını yaktığını ve nasihatlerini tekrarladığını görür gibiyim: ‘Őerefliler kızlar erkeklerle iç içe olmaz ve onların yüzlerine bakmaz.’ Annem babamın sözlerini tasdikleyerek: ‘Evet dün Râcî’nin yüzüne uzunca baktın ey Munâ! Bu terbiyeli kızlara yakışmaz’ dedi.” (Nasrullah, 1991, s. 34-35).

İmîlî Nasrullah köy romanlarında özellikle kadın karakterleri ön plana çıkartarak kırsal kesimdeki kadınların sesi olmuştur. Onların köy toplumundaki yaşantılarını, adetlerini, geleneklerini, göreneklerini, sıkıntılarını ya da direnişlerini tüm dünyaya göstermeye çalışmış, bunu da başarmıştır. Özellikle Arap toplumunda büyük bir yankı uyandıran ilk romanı *Tuyûr Eylûl*’da erkeklerin okutulup kız çocuklarının eğitimlerine engel

olunması, genç bir kızın bir erkeği sevmesinin ya da erkeklerle sohbet etmesinin ayıplanması gibi konulara dikkat çekmiş ve eserlerinde de bunlara direnmeye çalışan güçlü kadın karakterler ortaya koymuştur. Yazar, Munâ karakterinin yaşadığı hayatı sorgulayışı, istekleri ve direnişiyle diğer kadınlara örnek olmasını hedefleyerek toplumda yerleşmiş ‘pasif kadın’ algısını yavaş yavaş kırma eğilimindedir (Türken-Çakır, 2023, s. 2917-2919).

“Kardeşimin okula gitmek için çantasını hazırladığını hatırladım. Niçin, niçin sorgusuz sualsiz onun uçup gitmesine izin veriyorlar? Ben niçin bu dar duvarların arasında kalıyorum, niçin ayağımla emellerimi ezip geçiyorum, niçin bütün isteklerimi ayaklarımla köpükleyip bu köpüklerle dar odanın yerlerini siliyorum.” (Nasrullah, 1991, s. 22)

“Hayallerimin denizinde boğulup kalbimi kemiren açlıktan ve kıtlıktan tatmin olmak için okula giderken ona eşlik etmeyi isterdim. Ancak kaidelerin ve geleneklerin güçlü duvarları ve aşiretler bunu engelledi.” (Nasrullah, 1991, s. 23-24).

“Semir’in yanağına veda öpücüğünü koymak için yaklaştım ve: ‘Keşke seninle gelseydim ey kardeşim!’ diyerek kulağına fısıldadım.” (Nasrullah, 1991, s. 23-24).

Romanda Muna, köyünde bulunan okuldaki eğitimini tamamladıktan sonra daha fazla eğitim almak (lise ve üniversite) için çareler aramaktadır. Munâ’nın köyünde eğitim

olanaklarının yetersizliği ve taşımali sistemin (okul servisi) olmaması nedeniyle, eğitimlerine devam etmek isteyen öğrenciler şehir merkezine göç etmek zorunda kalmaktadır. Ancak romanda, bu imkânın sadece -Muna'nın erkek kardeşi Semir gibi- erkek öğrencilere verildiğinden bahsedilmektedir. Aileler ve içinde yaşanan toplumun değerleri gereği kız çocukları sadece köy okulunda eğitim görmekte, daha üst basamak eğitim hizmetlerine erişim için şehre göç ederek yatılı okulda kalmasına izin verilmemektedir. Bu durum o kadar kanıksamıştır ki Muna'nın sadece aile üyeleri değil arkadaşları da Muna'nın şehirde yatılı okulda eğitim görmesine olanak vermemektedir. Muna'nın arkadaşı Mürsel konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Fakat insanlar ne der? Şehre gideceksin ve orada erkekler gibi tek mi yaşayacaksın? Ey Munâ! Eminim benimle şakalaşıyorsun.” (Nasrullah, 1991, s. 24).

Göç kararının verilmesinde ekonomik kaygılar önemli olmakla birlikte bu kararı tetikleyen başka faktörler de söz konusudur. Göç edilecek yerleşim birimindeki eğitim ve sağlık gibi kamusal hizmetlerin kalitesi ve ulaşılabirliği, altyapı hizmetleri, temiz bir çevre, çocuklar ve yetişkinler için sosyokültürel olanaklar, ulaşım imkânları gibi faktörler de şehirlerin çekici yanlarını oluşturmakta ve bireylerin göç kararında etkili olabilmektedir (Agcadağ Çelik, 2023, s.59). Yirmi altı bölümden oluşan

romanın büyük bir kısmında Munâ'nın köy okulunu tamamladıktan sonra daha ileri basamak eğitim hizmetlerine erişim imkânsızlığı, şehre göç etme hayalleri ve çabası konu edilmektedir. Yirmi dördüncü bölümde, Munâ'nın bu hayalini gerçekleştirmesine vesile olacak misafirlerden bahsedilmektedir. Munâ'nın köyüne yaz aylarında şehirden bazı misafirler gelmektedir. Bu kişiler yıllar önce Munâ'nın köyünden şehre göç ederek şehirde kendilerine yeni bir yaşam kuran ve yaz aylarında köylerini ziyaret eden kişilerdir. Köylüler de bu kişileri evlerinde misafir etmektedir. Munâ, ailesinin misafir ettiği şehirli adamla konuşma fırsatı yakalayıp şehirde okuma isteğinden bahseder. Misafir Munâ'nın azminden etkilenerek konuyu Munâ'nın babası Ebu Semir'e açar ve onu ikna eder:

“Bu ay, yaz ayıydı. Gurbetçilerden biri bizi ziyarete geldi tatlı bir dili vardı: - Ey Ebu Semir! Munâ niçin köyde kalıyor? Kızın şehirde yaşamak için yaratılmış. Dün bana okuma arzusundan bahsetti. Munâ okumaya istekli bir kız. Eğer onu dünyadan, dünyada olup biten her şeyden ve güzel bir gelecekte mahrum etmek istemiyorsan, onun Semir ile birlikte okula gitmesine izin ver.” (Nasrullah, 1991, s. 226).

Baba Ebu Semir'in izniyle Munâ, Tmsakhani şehrine göç eder ve yatılı okula kaydolar. Böylece eğitimine devam etme imkânına kavuşur. Şehirde eğitimini tamamlayınca öğretmen

olur. Şen'in (2013, s. 76) de vurguladığı gibi, İmîlî Nasrullah'ın hikâyelerinde “gelenekçi ve baskıcı köy yaşamından kurtulmayı başarmıő, eğitim alma fırsatı yakalamıő, göç veya savaş gibi tüm zor koőullara rağmen ayakta kalmayı başaramıő mücadeleci kadın karakterler” yer almaktadır. Bu kadın karakterler, umutsuzluğa kapılmak yerine hayat ile mücadeleye devam eden, eğitime yönelen kadınlardır. Nasrullah'ın tabiriyle bu kadınlar hayatın onlara ördüğü kozanın içinde kalmaz, cesaretin ve azmin yolunda giderler. Kalplerine aşkı gömer, yollarına devam ederler ve kelebek gibi uçabilirler (Şen-Yaman, 2017, s. 118).

GÖÇ, KADIN VE DEĞİŞİM

Göç teorilerinde erkekler aile içinde karar verici ve ailenin geçimini üstlenen kiői olarak kabul edildiğinden, aile içinde göç edecek kiőinin erkek olduğu varsayılmıőtır. Bu nedenle erkekler göçün asıl aktörleri ve prototip göçmen olarak kabul edilmiőtir. 19. yüzyılın ortalarından 1960'lara kadar göç teorisine hâkim olan neo-klasik göç teorisinde kadınların göç sürecinde erkekleri takip ettikleri varsayılmıő ve erkeklerin genellikle ekonomik amaçlı olan göç nedenleri kadınlar için de kullanılmıőtır. Ancak küreselleőme ile birlikte ortaya çıkan yeni uluslararası göç akımları öncelikli olarak ekonomik nedenlerle göç eden erkeklere ve reisinin erkek olduğu hanelere odaklanan göç teorileri ile açıklanamaz hale gelmiştir. Yeni göç

akımlarında göçmen profilleri vasıflı ve yüksek eğitilmiş bireyleri de içine alacak şekilde giderek çeşitlenirken, kadınlar göç hareketlerine artık bir aile bireyi olarak değil, tek başına hareket eden göçmenler olarak katılmışlar ve uluslararası göç hareketlerinde giderek görünür hale gelmiştir. Başka bir deyişle göç hareketleri artık sadece çevre ve merkez ülkeler arasında gerçekleşmediği gibi göçmenler de sadece ekonomik motivasyonlarla göç eden erkek göçmenler olmaktan çıkmıştır. Göçün toplumsal cinsiyet temelli sonuçlarının anlaşılmasına katkıda bulunan feminist araştırmacılar çalışmalarında, kadınların göç sürecinde erkekleri takip eden pasif bireyler olmadıklarına hem kendi hem de ailelerinin sosyo-ekonomik konumlarını iyileştirmek amacı ile göç eden aktif bireyler olduklarına vurgu yapmaktadırlar (Dedeoğlu ve Ekiz-Gökmen, 2020, s. 33-34). Göç literatürüne katkı sağlayan feminist araştırmacıların kadınların göç sürecine aktif katılımlarına yaptıkları vurguyu, Nasrullah'ın da *Tuyûr Eylûl* romanında Munâ karakteri üzerinden gerçekleştirdiğine şahit olmaktayız. Romanın ana karakteri Munâ, yaşadığı toplumunun genç kızların eğitimiyle ilgili düşünce ve pratiklerine direnerek tek başına köyden kente göç ederek ailesinden uzakta yatılı bir okulda eğitim almayı başarmıştır. Önce lise eğitimi ardından üniversite eğitimini başarıyla tamamlamıştır. Bu süreçte ailesinden herhangi bir destek ve

takdir görmemiş, kendi ayaklarının üzerinde durarak köyünde kurduğu hayallerin hepsini gerçekleştirerek kendi gücünü kendine kanıtlamıştır. Eğitim yaşamının ardından çalışma yaşamına dâhil olmuştur. Öğretmenliğin yanı sıra şehirde farklı işlerde yapmış ve kendi ekonomik özgürlüğünü kazanmıştır. Böylece köyünden ayrılalı uzun bir zaman geçmiş ve bu süreçte Munâ da değişmiştir. Böylece göçün, göçmen için sadece bir fiziksel bir mekân değişimi olmadığı göçmenin yaşamını ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik olarak değiştirdiği gerçeğinin Tuyûr Eylûl romanında Munâ karakteri üzerinden işlendiğini görmekteyiz.

“Hayretimin karanlığına yeni bir güneş doğdu. şehirde gömlekler beyaz kalır. Ne ter olur ne de toz konar. Orada el ve ayak parmaklarındaki çatlaklar kaybolur. şehrin güneşi yakmaz, kışı uzuvları dondurmaz. şehirde kaygılarımı gömüp sert yalnızlığıma veda ediyorum... Orada hayatı öğreniyorum, güneşe ulaşan merdivenleri kucaklıyorum. Gençtim ve tecrübesizdim. Elimde hayal dünyasındaki büyük, çalkantılı hayata, hayata atmak istediğim küçük bir kova vardı. Annemin, babamın, anneannemin gözyaşlarına karışan sıcak gözyaşlarını silerken, birkaç ihtiyacımla birlikte kovayı taşıdım. Zayıf güneş, köyün ufuklarındaki dağınık bulutlar nedeniyle benden gizlenmişti.” (Nasrullah, 1991, s. 226-227)

“Şimdi hayatımdaki bu uzak anları hatırlıyorum. Damarları bugüne kadar uzanıyor. Boşluğun, kaçışın, acının sesleri kulaklarımda çınlıyor, kâbuslar ve bekleme özlemiyle bastırılıyor. Neden rüyalarımdayandı? Gücümü toplayıp şehrin uzun, karanlık sokaklarına doğru yola çıktım, sınırlarımı bozacak, kanımı, hayatımın suyunu akıtacak bir iş aradım.”
(Nasrullah, 1991, s. 230-231)

Romanın ilerleyen sayfalarında, gurbet ve özlem duygularının artık genç bir kadın olan Munâ'nın köyüne olana duygu ve düşüncelerindeki değişime odaklanılmaktadır. Romanın son bölümlerinde, Munâ'nın köyden şehre göçünün üzerinden yıllar geçmiş ve köyüne, köklerine, ailesine duyduğu özlem artmıştır. Munâ şehirde kendini yapayalnız hissetmeye başlamış, ailesinin ve köyünün sıcaklığına ihtiyaç duymaya başlamıştır. Bu “gurbet duygusu” ve “köklerine duyduğu özlem” Munâ'nın zamanla şehir hayatından soğumasına, şehre ve içindeki insanlara yabancılaşmasına neden olmuştur.

“Hayatımdaki bu sıkıntılı anları çok net hatırlıyorum. İstirap ve acının hissi yüreğimi sıkıyor. Beni ne ödül mutlu etti ne de başarı baştan çıkardı. Beni saran iki kolun arasında uyusaydım, annemin kucağındaki sıcaklığı ve itaatkârlığı hissederek çocukluğumun bir anısına dönseydim ya da evimizin yanındaki tarlada sıcak toprakta yürüseydim daha mutlu olurum. Acı soru kulağıma fısıldadı: - Şimdi ne yapacaksın ey Munâ? Yolun her dönüşünde karşıma çıkan aynı soru; ne

yapacağım? Bilmiyorum. Ben hiçbir Őey bilmiyordum.
Yarın, hayatımın gökyüzündeki kayıp buluttu. Şimdi
hayatımdaki bu uzak anları hatırlıyorum.” (Nasrullah,
1991, s. 229 230).

ÇađdaŐ Alman felsefesi düşünürlerinden M. Heidegger’in
“Köklere Bağlılık” kavramını analiz eden Topakkaya’ya göre
(2018), kavram sadece felsefi bir içeriğe sahip olmayıp; aynı
zamanda mekânsal, yaşamsal, sosyolojik ve psikolojik bir
içeriğe de sahiptir. Köklere bağlı olmak ve bağlı kalmak, kök
salmak, oturmak, yerini sađlamlaŐtırmak böylece huzura
ermek demek iken bütün bunların tersi ise kökünden kesilmek,
yersiz yurtsuz olmak, köksüzleŐmek demektir.
KöksüzleŐmenin doğal bir sonucu ise mecburen “yer
deđiŐtirmek” yani göç etmek demektir. Köklere bağlı olmak ya
da bağlı kalmak ile göç etmek bu bağlamda sürekli olarak
birbirlerini dışlayan iki kavramdır. Bir ağacın meyve vermesinin
temel Őartı, ağacın görünmeyen toprak altıyla yani köküyle
iliŐkisini devam ettirmesidir. Ağaç kökünden çıktığında
maalesef varlığını devam ettiremez. Bu iliŐkiyi insana
uyguladığımızda, ağaçtaki gibi tam olarak varlığının sona
ermesinden bahsedemezsek bile bir “yerini beğenmemeden”
veya “sararma”, “solma”, “çürümeden” bahsetmek
mümkündür. Mutlu ve başarılı bir insanın mutlaka yerine
getirmesi gereken Őartlardan biri, onun köküne bağlı olmasıdır.
Burada köke bağlılık sadece mekânsal bir özellik olarak

anlaşılmalıdır. Köke bağlı olmak aynı zamanda bir dile, bir geleneğe, bir kültüre ve değerler sistemine bağlı olmak demektir. Tam da bu noktada köküyle ilişkisi kesilip vatanından ya da yurdundan uzaklaşıp yurtsuz kalan göçmenlerin yaşadıkları ruh hali söz konusu olmaktadır. Göç eden insan; kendisini kendisi yapan bütün unsurları sarsılmış olan, bu değerler sistemini kök salmak istediği yeni bir vatan ya da yurttan nasıl filizlendireceğini veya bunu başarıp başaramayacağını tam olarak bilmeyen insandır. Bu bağlamda “göç etmek” basit bir biçimde mekânsal anlamda bir yerden başka bir yere intikal etmekten daha ziyade “köklerden koparılmış” birisinin yeni bir “kök” arama girişimidir ki bu belki de dünyada insanın başarabileceği en zor bir iş olarak karşımıza çıkmaktadır (Topakkaya, 2018, s. 64-65).

“Yıllardır görmediğim köyümü, köyümün güzel vadilerini unuttum niçin oraya tekrar dönmüyorum, bu kalıcı yabancılaşmaya ve bağırsaklarımı yiyen bu yalnızlığa son vermiyorum? Bu fikir aklıma vahiy gibi indi ve ertesi sabah köye uçtum. Acı bir özlem göğüs kafesimi sıkıştırıyor, damarlarımdaki sıcaklığı parmak uçlarıma ulaştırmak için harekete geçiriyordu. Köy halkının beni karşılamak için çıkacağını ve uçağı karşılayacağını bekliyordum. Özlem göğsümde tükenmeye devam ederken sevgili küçük ev ve sakinleri sessiz görünüyordu.” (Nasrullah, 1991, s. 242-243).

Romanın anlatıcı kahramanı Munâ da köyünden şehre doğru gerçekleştirdiği göçün üzerinden geçen yıllardan sonra köklerinden koparılmış hissine kapılarak tekrar köklerine yani köyüne ve ailesine dönmek istemiştir. Özlem duygusuyla köyüne doğru yola çıkan Munâ, ailesinin, köyünün ve köy sakinlerinin de kendisini özlediğini düşünerek sıcak bir karşılama beklentisi içerisinde girmiştir. Ancak köyüne geldiğinde ailesinin ve köy sakinlerinin davranışları, Munâ'nın beklediği gibi olmamıştır. Göçün üzerinden geçen yıllar, Munâ ile köydeki sevdiklerinin arasına girmiştir. Ailesi ve yakınları, yıllar sonra karşılarında gördükleri bu genç kadını tanımakta zorlanmışlardır. Tanıdıkları kız çocuğu Munâ artık bambaşka birine, genç bir kadına dönüşmüştür ve bu değişim sadece fiziksel değildir. Munâ psikolojik ve sosyo-kültürel olarak değişmiş, kısacası farklı bir kişiliğe bürünmüştür.

“Komşum Ummu el-Yas beni tanımadı! Ninem uzun uzun yüzüme baktı... Bütün ailem bana baktı. Sonra hepsi başlarını çevirdi ve uzaklaştılar. Ya da bana öyle geliyordu. Zaman aramıza duvar örmüştü. Onların sesleri kayıp ve kara yılların vasıtasıyla uzaktan geliyordu. Köy terk ettiğim gibiydi. Ama ben çok değişmiştim. Beni karşılamaları şiddetli bir tokat gibiydi. Yüzleri beni kabul etmelerinden ziyade reddetmeyi tasdik ediyordu. Köy, oradan ayrıldığım an beni reddetmişti ve ayaklarımı kendi toprağımdan başka bir toprağına dikmişti.” (Nasrullah, 1991, s. 243)

“Çocukluğumun yatağı olan terasa çıktım. Üzerinde durup dar patikalara baktım; sürgünümdeyken deniz mavisini ve yakutlarla döşeli, hayal gücümün mücevherleriyle süslenmiş patikalar, tümsekler ve çamurlu toprak ve üzerlerindeki çakıl taşları bana tokat atarak geri geldi. Gözlerim çaresizce yıkılmış evlerin duvarlarına çarptı. Bu evler kalbimde yaşadı, kaburgalarımın beslendi, kaymaktaşı ve mermerden oyuldu. Ve burada onu tozlu, esmer, toz ve dumandan yapılmış bir elbise giymiş halde görüyorum. Bazılarının duvarları ise gübreye siyaha boyanmış. Köyün Mürsel, Kemâl, Râcî ve diğerlerinin ismini sildiği gibi benim ismimi de kayıtlardan sildiğini hissettim.” (Nasrullah, 1991, s. 243-244)

Munâ köyündeki geleneksel değerlere karşı gelerek özgürlüğünü elde etme mücadelesine girmiş ve kazanmıştır. Köyündeki pasif kadın algısını kırmış ve şehirde genç bir kadın olarak kendine yeni bir hayat kurmayı başarmıştır. Böylece köyünde uzak diyarlarda gerçekleştirmek üzere kurduğu tüm hayallerine kavuşmuştur. Ancak bu kazanımların karşılığında ailesini ve köklerini kaybetmiştir. Bu kaybedişi fark ettiğinde ise, köyünde kalamayacağını anlamış ve tekrar şehre dönmek zorunda hissetmiştir.

“Arabaya koştum, güçlü tokatlardan kaçtım ve bir zamanlar beni rüya gibi manzaralara götüren cılız dolambaçlı yola geri döndüm. Köyün gözünden kaybolmadan önce son kez köye veda etmek için

durdum. Tmsakhani Şehri ile beni inkâr eden köy arasında zaman elimden kaçtı ve voleybol topuna dönüştü. Orada durdum, kolumu rüzgâra doğru uzattım. Savaş alanında yenilmiş bir şampiyondum ve dünyanın ön cephesindeki soru işaretinin noktasıydım.” (Nasrullah, 1991, s. 245)

Munâ aile ve memleket özlemiyle gittiği köyünde beklediği sıcaklığı bulamaz. Ailesi ve köylüler için Munâ artık başka bir insandır, bir yabancısıdır. Göç sonrası mekân ve zaman, Munâ ve köklerinin arasına girmiştir. Göçün sadece bir coğrafi yer değişimi olmadığını göçmenin yaşamını değiştiren çok boyutlu bir kavram olduğunu, yazar bu edebi eser ve eserin anlatıcı kahramanı Munâ üzerinden okuyucularına aktarmaktadır.

Sonuç

İnsanlar ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik, siyasi, dini, hukuki nedenlerle, gönüllü veya zorunlu olarak, kısa süreli veya kalıcı olarak, tek başlarına veya başka insanlarla, önceden planlayarak veya ani bir kararla, ülkelerinin içindeki yerleşim yerlerine veya ülke sınırlarının ötesine göç edebilmektedirler. Üstelik bu hareket, insanlık tarihinden bugüne değin, dünyanın farklı yerlerinde, farklı zaman dilimlerinde ve farklı koşullarda gerçekleşmiştir ve gerçekleşmeye devam etmektedir. Daha iyi yaşam koşullarına erişim umuduyla çıkılan bu yolculuk, her göçmen için farklı bir hikâyedir. Göçmenin yaşamı, umduğu ya

da ummadığı şekilde değişmektedir. Böylece göçmenin kendisi ve yaşamı, yolculuğun başlangıcından farklı bir noktaya varmakta, isteyerek ve istemeyerek değişikliğe uğramaktadır tıpkı *Tuyûr Eylûl* romanında köyden kente göç eden Munâ karakterinin kişiliğinin ve yaşamının değişmesi gibi. Üstelik bu değişim sadece göçmenle sınırlı kalmamakta, göçmenin çıktığı toplumdaki vardığı topluma başta demografik olmak üzere çok boyutlu (ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel vb.) bir değişimi beraberinde getirmektedir. İster iç göç olsun ister dış göç, toplumların yapısını şekillendirmede önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Hem göçmenlerin yaşamını hem de toplumlara değiştiren bu dinamik kavramın, literatürde erkek göçmenler için ekonomik temeller ekseninde şekillendiği görülmektedir. Ayrıca erken dönem çalışmalarda, erkeklerin göçü başlatanlar olduğu hem göç kararının alınmasında hem göç edilecek hedef yerleşim yerine karar vermede hem de göç sonrası yaşamı dizayn eden kişiler oldukları, kadınların ise tüm bu süreçte pasif bir şekilde erkekleri sadece takip eden kişiler oldukları kabul edilmiş ve yazılmıştır. Ancak son zamanlarda gerçekleşen göç çalışmalarında kadınların bizzat göçe karar veren ve gerçekleştiren kişiler oldukları, ailesiyle değil kendi başına da göç edebileceği ve yeni yerleşim yerinde bir hayat kurabileceği belirtilmektedir. Ayrıca göç öncesinden göç esnasına ve göç sonrasına karşılaşılabileceği zorlukları kendi başına

göğüsleyebileceği de vurgulanmaktadır. Göç yazınındaki bu bakış açısı değişiminde, kadın göçmenlerin sayısındaki artış ve farklı göç nedenleriyle (eğitim, iş, tayin, sağlık, kadın hakları vd.) dünya genelinde gerçekleştirdikleri farklı türden (iç, dış, beyin göçü vd.) göçler de etkili olmuştur. Bu gelişmeler “göçün feminizasyonu” kavramını da ortaya çıkarmıştır. Böylece göçle birlikte ortaya çıkan sorunlar, başarı hikâyeleri, kavramlar ile değişen duygular, düşünceler ve bakış açıları hem erkekleri hem de kadınları içine alacak şekilde genişlemiştir. Bu kavramlardan biri olan “köklere bağlılık” da tüm göçmenleri ilgilendirmektedir. Özellikle günümüzün küreselleşen dünyasında, göç nedenlerinin, göçmen sayısının, göçmenin kat ettiği coğrafi mesafenin, göç türlerinin farklılaştığı ve arttığı dönemde, “köklere bağlılık” kavramına bakış açısı da değişikliğe uğramaktadır. Bu çalışmada bu kavram, bir roman ve anlatıcı kahramanı üzerinden ele alınmaya çalışılmış olmakla birlikte, kavramın daha derinlemesine inceleneceği disiplinlerarası çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşamını dünyaya gözlerini açtığı yerleşim yerinde geçirenler ile geçir(e)meyenlerin, bu kavrama yükledikleri anlamları etraflı bir şekilde ve farklı perspektiflerden irdelemek her geçen gün daha anlamlı hale gelmektedir. Bu çalışma, okyanusta bir damla misali, göçe, göçmene, kadın göçmene, göçün feminizasyonuna, göçün insanların hayallerini ve kendilerini

gerçekleştirmedeki rolüne, göçle değişen bireysel ve toplumsal yaşama dair bir katkı sunma amacıyla kaleme alınmıştır. Bir roman üzerinden bahse konu meselelere eğilmeye çalışan bu araştırmanın literatüre katkı sağlaması umut edilmekte ve literatürde konuya farklı perspektiflerden temas edecek araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu belirtmekte fayda görülmektedir.

Kaynakça

- Adalar Subaşı, D. (2023). Emili Nasrallah'ın “Çöl” Adlı Hikâyesinin Metaforik Özellikleri. *Ulakbilge*, (83), 329-337.
- Akgün, A. (2015). Edebiyatımızda Göç ve Göçmen Edebiyatları Üzerine Bir Değerlendirme. *Göç Dergisi*, 2(1), 69-84.
- Alver, K. (2006). Edebiyat ve Kimlik. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 32-43.
- Aydın, E. (2004). Edebiyat Sosyolojisi ve Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin Görev ve Öncelikleri. *Edebiyat Sosyolojisi* içinde (ss. 151-163). Ankara: Hece Yayınları.
- Aydın, E. (2009). Edebiyat-Sosyoloji İlişkisinde Sosyolojik Kaynak ve Ölçütler. *Turkish Studies International Periodical Forthe Languages, Literature, and History of Turkish or Turkic*, 4(1), 357-370.
- Badem, Z. (2022). Yemen Edebiyatında Göç: Muhammed Abdulveli'nin Romanları. *Tezkire Dergisi*, (81), 125-144.
- Cengiz, S. (2010). Göç, Kimlik ve Edebiyat. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 2(3), 185-193.
- Cuma, A. (2009). Edebiyat Sosyolojisi ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 81-94.
- Çelik, E. (2013). Edebiyat Eseri Toplumun Aynasıdır: Edebiyat ve Sosyoloji İlişkisi Üzerine Ejder. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 104(738), 59-64.

- Dedeoğlu, S. ve Ekiz Gökmen, Ç. (2020). *Göç Teorileri, Göçmen Emeği ve Entegrasyon: Kadınların Yeri*. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları içinde (18-37). İstanbul: SUGENDER.
- Güllü, İ. (2015). Göçmen Edebiyatında Din ve Kimlik Yansımaları: Fakir Baykurt’un Yarım Ekmek Romanında Din ve Gelenek. *Göç Dergisi*, 2(1), 117-145.
- Günday, H. (2002). *Cubran Halil Cubran ve Arap Edebiyatındaki Yeri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi.
- Hemşinli, T. N. (2021). *İbrahim Nasrallah’ın ‘Tuyûru’l-Hazer’ Romanında Zorunlu Göçün ve Sürgünün Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme*. Göç Olgusunun Modern Arap Edebiyatına Etkileri Uluslararası Sempozyum Bildiriler Kitabı. Erzurum.
- Karabela, N. ve Şen, Gül. (2012). İmîlî Nasrullah’ın Kısa Hikâyeciliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (29), 197-210.
- Moran, B. (1983). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nasrullah, İ. (1991). *Tuyûr Eylûl*. 7. Baskı. Mu’essese Rumaniye.
- Noble, T. (2006). Sosyoloji ve Edebiyat. *Edebiyat Sosyolojisi* içinde (ss. 31-52). Ankara: Hece Yayınları.
- Soykan, Ö. N. (2009). *Edebiyat Sosyolojisi: Kuram ve Uygulama*. İstanbul: Dönence Yayınları.
- Şen, G. (2013). İmîlî Nasrullah ve Kısa Hikâyeleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Şen Yaman, G. (2017). İmîlî Nasrullah’ın Hikâyelerinde Kadın Teması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(48), 115-122.
- Şimşek, S. (2015). *Amerika’daki Arap Göç Edebiyatında Din Anlayışı- Cibran Halil Cibran, Mîhâil Nuayme, Emîn er-Reyhânî*. Almanya: Lambert Academic Publishing.
- Tilbe, A. ve Sirkeci, İ. (2015). Göç ve Göçmen Yazını Üzerine. *Göç Dergisi*, 2(1), 1-4.

- Topakkaya, A. (2018). M. Heidegger’de Köklere Bağlılık (Ortsverbundenheit) Kavramının Tahlili. *Temaşa*, (8), 64-72.
- Türken Çakır, M. (2023). Lübnanlı Yazar İmîlî Nasrullah’ın Köy Romanlarında “Kadın”. *Turkish Studies-Language*, 18(4), 2909-2920.
- Yazıcı, H. (2023). İmîlî Nasrullah’ın “Bir Hurma Ağacının Ölümü” Adlı Hikâyesinin Tahlili. *International Social Sciences Studies Journal*, 9 (118), 9651- 9659.
- Yücedağ, G. (2019). *Edebiyatın Üç Kuşağı Üzerinden Göç ve Göçmenliğin Dönüşümüne Bakmak: Almanya’daki Türk Diasporası Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.